

ЗМ 3. Практичне заняття 3

План №3

ТЕМА. Шари української лексики за походженням, активністю вжитку, щодо стилістичного використання.

I. Підготуватися до співбесіди за такими теоретичними питаннями:

1. На які групи ділиться споконвічна українська лексика? Чому її називають споконвічною?
 2. Які ознаки власне українських слів? Наведіть приклади.
 3. Які слова називаються старослов'янізмами, які їх семантичні, фонетичні, словотвірні ознаки? Про зв'язки з якою мовою свідчать старослов'янізми? Наведіть приклади.
 4. Чим пояснити наявність в українській мові іншомовних запозичень?
 5. Яке процентне співвідношення запозиченої і споконвічної лексики в українській мові?
 6. Що таке інтернаціоналізми, екзотизми, варваризми? (Наведіть приклади). Чим вони відрізняються від решти запозичених слів?
 7. З яких мов в українську запозичено окремі тематичні групи слів? Наведіть приклади.
 8. За якими словниками можна з'ясувати значення, походження слів, зокрема запозичених.
-
1. Які процеси постійно супроводжують функціонування словникового складу української мови щодо активності вживання?
 2. Що означають поняття «активна лексика» і «пасивна лексика»?
 3. Які групи пасивної лексики ви знаєте?
 4. Які є тематичні групи історизмів і різновиди архаїзмів?
 5. Що являє собою процес реактуалізації історизмів?
 6. У яких словниках містяться застарілі слова?
 7. У яких стилях уживаються застарілі слова і з якою метою?
 8. Які слова називаються неологізмами? Як вони виникають?
 9. У чому полягає різниця між загальномовними та індивідуально-авторськими неологізмами?
 10. Що таке неологія? Де фіксуються неологізми?
-
1. Яка лексика становить ядро української мови щодо сфер її функціонування?
 2. Які ознаки властиві загальноновживаним словам?
 3. Які групи лексики з погляду функціонування протиставляються загальноновживаній лексиці?
 4. Чим відрізняються терміни і професіоналізми? (Наведіть відповідні приклади). Чи фіксуються вони у словниках? У яких стилях уживані ці слова?
 5. Як ви розумієте поняття «територіальні діалекти» й «соціальні діалекти»?
 6. У яких словниках представлено територіальні та соціальні діалектизми?

7. Для яких стилів характерна стилістично забарвлена (маркована) лексика?
8. Що являють собою слова-поетизми? У яких стилях вони уживані? Наведіть приклади.
9. Для яких стилів неприйнятні розмовні лексеми? Чи фіксуються вони у словниках?
10. Що являє собою книжна лексика?

II. Виконати завдання:

Ознайомтесь із текстом, запишіть його в зошити; підкресліть і підпишіть слова:

- запозичені (З);
- ті, що мають обмежену сферу вживання: терміни (Т), професіоналізми (П), жаргонізми (Ж) та розмовні (Р).

Зробіть висновок про стиль уривка.

Домна Данилівна поїсти любила нівроку. Наминала – калорії не рахувала. Бориц – так глибока тарілка з вершком, ще й отакенний окрасць хліба, часником густо натертий. А то й гора пампушок. Сало – так четвертинка добряча, ще й цибулина з кулак. Рот великий, веселий, зуби мов з побідиту: гальку й ту перемелють. Тільки давай! Любо-мило дивитись, як вона їсть. Та й то: робота ж у неї яка! Помахай цілісінський день, стіни одягаючи в розчин. Поповигинайся. Попокляйся. Тут тобі фізкультура, тут тобі й аеробіка, та заодно вже й біг підтюпцем.

Мик-Мик [скорочення від імені її чоловіка Микола Миколайович], який увесь вік лише дзьобав, дуже любив дивитися, як Домна Данилівна їсть. А тут як сказився: стало здаватися, що дружина [вагітна] отією кількістю їжі задушить дитину. Утопить в борщеві, ще й салом привалить.

Начитавшись про соки, дієтичні бульйони та каші, сказав Домні Данилівні кінчати з борщами і салом. Віднині він сам буде її годувати: строго по-науковому.

Вправи для виконання на занятті

1. Запишіть правильні відповідники до поданих слів, словосполучень. У чому причина помилок?

Бажаючи, виконуючий обов'язки, наступаюче (свято), вияснити, вірно сказано, другими словами, зноска (у книзі), мільярд, на днях, обіщати, повезло комусь, поскільки, поступок, проступок, прийомна, саме основне, у цілому, учбовий, таким чином, виключатель, той чи інший.

2. Визначте лінгвістичний статус наведених лексем англійського походження (адаптовані (освоєні) запозичення, кальки, екзотизми, варваризми) та поясніть їхнє значення.

Андеграунд, акаунт, байк, банер, білборд, бестселер, бойфренд, гаджет, гамбургер, девайс, джинси, джип, дисконт, кеш, кіднепінг, кол-центр, мейнстрим, нікнейм, спічрайтер, флеш-моб, хай-тек, хепі-енд, шопінг, SMS-повідомлення, second-hand, TV-тюнер, ОК.

3. Визначте, до якої групи застарілої лексики (архаїзмів, історизмів) належать подані слова, обґрунтуйте свою думку.

Багряниця (царський довгий одяг з дорогої тканини багряного кольору), *базаринка* (хабар, подарунок), *байдак* (великий човен), *Борисфен* (назва Дніпра), *вольний* (вільний), *габа* (турецьке сукно білого кольору), *гаківниця* (гармата), *дідівщина* (спадщина від діда), *духівниця* (заповіт на спадщину), *дука* (князь, багатій), *жупан* (верхній чоловічий одяг), *марець* (назва третього місяця року), *острог* (місто, селище, огорожене частоколом, яке було укріпленим пунктом), *отрок* (хлопець-підліток), *позір* (вид, вигляд), *рать* (військо), *ридван* (кареता для далеких подорожей, запряжена 6 – 12 кіньми), *слих* (чутка), *стогни* (широкі вулиці, майдани), *хурдига* (тюрма, в'язниця), *шаг* (дрібна монета).

4. Установіть, до якої групи пасивної лексики належать виділені слова. Поясніть їхні значення.

- 1). *Можже, то казка знадлива – тії смарагдові луки, плеск **тепловодної** річки, **злотоіскристі** піски?* (Л. Українка).
- 2). *Мій Києве-витязю! Мій **світлограде**! Цілую тебе в лебедине чоло* (В. Бичко).
- 3). *Прожсектор небо розсікає і золоті **аерозграї** в його промінні мерехтять* (В. Сосюра).
- 4). *Де-не-де у вікнах світло **янтариє**, ліхтарі хитливі, тіні без кінця* (В. Сосюра).
- 5). *Цвіли в полях **весняноокі** квіти, вітрець доносив пахощі здаля* (Д. Ткач).
- 6). ***Зазолотила** осінь навкруги розгонисті дніпровські береги* (В. Крищенко).

5. Випишіть слова-поетизми. Що вони називають?

Микола Нагнибіда

Прикмети

Крадькома двері шарпає тихо

Лихо.

Одним пальчиком в двері постука

Розлука.

В двері грюка до сьомого поту

Турбота.

Всі замки відкрива без вагання

Братання.

Входить в хату упевнено й щиро

Віра,

*А кохання дверей не питає –
Влітає!*

Література

1. Основні підручники (відповідні розділи, параграфи), лекційний матеріал, довідники, словники лінгвістичних термінів (відповідні статті).
2. Пономарів О. Лексика грецького походження в українській мові. Київ : Просвіта, 2005. 127 с.
3. Ломовцева А. Новітні англізми в українській мові та проблеми лексичної варіантності. *Українська мова*. 2003. № 1. С. 96-102.
4. Тараненко О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму. *Мовознавство*. 2005. №2-3.
5. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону : чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3-15.
6. Пашинська Л. Напрями дослідження неолітературної мови в сучасній лінгвістиці. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 87-96.
7. Євтушок О. Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики. *Дивослово*. 2011. № 7. С. 38-40.
8. Косяк Н. Стилiстично маркована лексика: аргo, жаргон, сленг, суржик, варваризми, екзотизми, пуризми. Їх місце та роль у мовленні. *Українська мова та література* : Всеукраїнська газета для вчителів. 2011. № 41/42. С. 10-15.
9. Сербенська О., Білоус М. Екологія українського слова : Практичний словничок-довідник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003.
10. Цигвинцева Ю. Ресурси та способи неосемантизації сучасної української лексики. *Українська мова*. 2021. №3 (79). С. 21-36.